G. F. Hasel, Zaleđa za razumijevanje Biblije - *Biblijski pogledi*, 4 (2), 121-142 (1996.)

UDK: 22.6:222.1.
Pregledni članak
Pripremljen u travnju 1996.

ZALEĐA ZA RAZUMIJEVANJE BIBLIJE

Gerhard F. Hasel

Dr. Gerhard F. Hasel doktorirao je na Sveučilištu Vanderbilt a bio je redovni profesor teologije Staroga zavjeta na Sveučilištu Andrews, Michigan, SAD.

SAŽETAK:
Zaleđa za razumijevanje Biblije.
Netko može pretpostaviti da svatko može razumjeti Bibliju. Iako se osnove plana spasenja mogu shvatiti relativno lako, postoje određene prepreke razumijevanju Riječi Božje. Jezik kojim je Biblija pisana posvema se razlikuje od današnjeg. Naša suvremena kultura i običaji drugačiji su od onih u biblijska vremena. Sam je Isus uputio potrebu interpretacije Biblije svojega doba, naročito u vezi s proročanstvima o sebi. Razumijevanje Biblije ponekad zna biti složeno i komplicirano. U ovome članku autor se bavi gore spomenutim predmetima dajući nekoliko primjera kako bolje razumjeti Riječ Božju.

Ima li ikakvih zapreka razumijevanju Božje Riječi? Netko možda smatra da Bibliju može razumjeti svatko. To uistinu ovisi o nečijem kulturnom zaleđu, no u biti osnove plana spasenja mogu se relativno lako razumjeti. No kad netko danas čita Bibliju, ne čita je na jeziku na kom je bila napisana. Jezik kojim je Biblija pisana posvema se razlikuje od današnjeg. Otuda i jezične barijere. Premda je prevođenje Biblije koju danas imamo trajalo stoljećima, točan i jasan prijevod posao je koji i dalje traje. Malo ljudi zna da je samo na engleskom jeziku napisano više od 130 prijevoda cijele Biblije ili nekih njezinih dijelova.[1]

Biblijski jezici

Novi je zavjet pisan grčkim jezikom u vrijeme kad se posvuda govorilo grčki. U Kristovo su se vrijeme ovim jezikom služili

1 A. S. Herbert, *Historical Catalogue of Printed Editions of the English Bible*, 1525-1961 (New York: The American Bible Society, 1968); S. Kubo i W. Specht, *So Many Versions? Twentieth Century English Versions of the Bible* (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1975).

diljem cijelog Sredozemlja. Bibličari ovaj jezik nazivaju koine jezikom. (*Koine* znači "opći", a osim toga još i "široko rasprostranjen" te i "bez ograničenog područja porabe.")[2]

Najstariji je prijevod hebrejskog Starog zavjeta na grčki jezik načinjen u trećem stoljeću prije Krista, a posvuda je poznat pod imenom Septuaginta, nazvan tako prema predaji da su ga načinila sedamdesetorica (ili sedamdesetdvojica) prevoditelja. Koine, opći grčki jezik helenskoga doba (300. pr. K. - 200. po. K.),[3] pružio je prvu priliku grčkome svijetu da se upozna sa Starim zavjetom. Židovi koji su živjeli na grčkom govornom području mogli su sada čitati svoja Pisma na jeziku koji im je bio razumljiv. A ne samo oni, već tko god je govorio grčki mogao je sada čitati i proučavati Pisma Starog zavjeta.

Stari zavjet pisan je prvenstveno na hebrejskom, a donekle i u manjoj mjeri na aramejskom.[4] Hebrejski jezik, materinski jezik Izraelaca, jedan je od semitskih jezika koji dijeli opće osobine ove jezične skupine. Neke od njegovih osobina su osnove od tri slova, suglasnička deminacija ovih osnova, nesklonost prema tvorbi složenih riječi, jednostavnost rečenice i jednostavnost strukture. Za razliku od grčkog ili engleskog, hebrejski se piše s desna nalijevo.

Oko 40% Staroga zavjeta pisano je pjesničkim stilom. Hebrejska poezija, za razliku od poezije mnogih indoeuropskih jezika, među kojima je i grčki, ne poznaje rimu. Osnovno obilježje hebrejske poezije jest paralelizam. Hebrejski pjesnik služio se paralelizmom misli izraženim u paralelnim parovima riječi. Sljedeći primjer zapisan u Psalmu 11, 4 (prijevod autora) - a ima ih doslovce na tisuće - zorno pokazuje kako biblijski pisac upotrebljuje paralelizam:

"Gospodin je u svome svetom hramu,
Gospodin je na svome nebeskom prijestolju."

Da se biblijski pisac služio proznim stilom, on bi jednostavno napisao da je Gospodin na svome prijestolju u svetom nebeskom hramu. Uz pomoć ove vrste pjesničkog paralelizma,

2 E. C. Colwell, "Greek Language", *IDB* 2:481.

3 E. Würthwein, *The Text of the Old Testament* (Oxford: Macmillan, 1957), str. 34-37.

4 Aramejski su dijelovi Biblije: Dn 2,4b-7,28; Ezra 4,8-6,18; 7,12-26; Jr 10,11; i dvije riječi u Post 31,47.

psalmopisac zadržava čitateljevu pažnju do kraja rečenice, da bi mu tada dao znati kako se prijestolje nalazi u Božjem nebeskom hramu. Stoljećima je hebrejska poezija očaravala čitatelje svojom nenadmašnom ljepotom. Zbog svog jedinstvenog paralelizma, za razliku od zapadnih (indo-europskih) jezika koji poznaju rimu, hebrejska se poezija može preraditi a da ne izgubi na ljepoti, snazi i svrsi. Nadahnuti pisci Staroga zavjeta koristili su se svim mogućim književnim i retoričkim oblicima koji postoje u hebrejskom jeziku, a koji su im pomogli da otkrivenu im vijest učine suptilnom i profinjenom, a što se danas sve bolje razumije i sve više cijeni.

Kao što postoje razlike između hebrejske i grčke (zapadne) poezije, tako postoje razlike i između hebrejske i grčke misli. Hebreji su bili skloniji "slušanju", dok su Grci bili skloniji "promatranju". Hebrejski način razumijevanja bio je dinamičan a grčki statičan.[5] Hebrejska je misao bila temporalna, a grčka prostorna.[6] Već su ove razlike vrlo često bile toliko preisticane i univerzalizirane da je dolazilo do izopačavanja biblijskog teksta, pa čak i do krivotvorenja.

Neki su pojedinci na temelju ovih razlika pokušali minimizirati važnost Biblije i poreći njenu primjenjivost na suvremeni način razmišljanja i na suvremenu kulturu. Oni drže da su suvremena misao i kultura superiorne, a da su biblijska misao i kultura inferiorne, irelevantne i beznačajne.

Drugi su bili mišljenja da se trajna jezgra istine dade odvojiti od ljuske, to jest onih pogleda na svijet koji su uvjetovani vremenom ili ograničeni načinom razmišljanja.

Ovakvi nazori vodili su odlučnom redukcionizmu biblijske istine i Božje otkrivene vijesti. Ako je istina da biblijsko evanđelje ne smije postati ljudskom umotvorinom, tada se protiv ovakvih pokušaja, ma kako visok bio stupanj njihove profinjenosti, treba žestoko boriti. Ne može se ljudska prosudba postaviti iznad Božje ili Njegovog jedinstvenog otkrivenja u Pismu; spasenje i prava

5 Vidi poznatu studiju Th. Bomana, *Hebrew Thought Compared with Greek* (London: SCM Press, 1960), koju, dakako, ne smijemo čitati ne zamijetivši kritiku W. F. Albrighta, *New Horizons in Biblical Research,* (New York: Oxford University Press, 1966), str. 18-31; Isto, *History Archaeology and Christian Humanism* (New York: McGraw-Hill, 1964), str. 83-100; i J. Barra, *The Semantics of Biblical Language* (London: Oxford University Press, 1961), str. 46-79, 96-100.

6 O. Cullmann, *Christ and Time,* rev. izd. (London: SCM, 1962).

spoznaja nalaze se samo u Njemu, a On nam ih je dao kroz Božju Riječ - Pismo.

Biblijski običaji

Suvremeno se doba, kultura i običaji posve razlikuju od onih iz biblijskih vremena. Godinama tumači Biblije nisu bili u stanju objasniti zašto se prije Izakova rođenja pojavljuje misteriozni Eliezer iz Damaska kao Abrahamov baštinik. (Postanak 15,2) Međutim na temelju drevnih tekstova iz Nuzija danas se zna da je prema zakonskom običaju vlasništvo bilo neotuđivo, a ozakonjena je bila i praksa usvajanja djece. Bračni par bez djece mogao je usvojiti kao baštinika nečije dijete, što uvelike potvrđuje i praksa na ovom prostoru od 2000. - 1500. g. prije Krista. No usvojeni bi baštinik prepuštao mjesto prvenca prvom djetetu rođenom u obitelji.[7]

Neobičnu priču o Rahelinoj krađi očevih "kamenih bogova" ili *teraphim* (Postanak 31,34) danas možemo razumjeti na osnovi zakona iz Huzijskih tekstova, koji tvrde da je "mužu, čija žena posjeduje ove idole osigurano pravo nasljeđivanja tastovog imanja".[8] Budući da Laban, nakon gonjenja Jakova i njegove obitelji, nije mogao povratiti svoje kućne bogove, strahovito se trudio da svojim sinovima osigura pravo nasljeđivanja, pa je u tu svrhu s Jakovom sklopio savez koji je obojicu vezivao da ne prelaze unaprijed dogovorene granice određenog područja. (Postanak 31, 48-54).

Optužba zapisana u Amosu 2,6, kojom se Izrael optužuje da je prodao "nevoljnika za sandale", govori o još jednom običaju koji se razlikuje od današnjih običaja. U staro je vrijeme čovjek na Bliskom istoku mogao postati robom na dva načina: mogao je biti zarobljen u ratu i tako postati robom ili je to mogao postati u miru na zakonit način jer nije mogao izmiriti dugove. Izraz "za sandale" govori nam da je cijena roba bila izuzetno niska. No to nikako ne govori da ovdje nije riječ o zakonitom prijenosu vlasništva nad zemljom koju je imao siromah. U nuzijsko su se vrijeme sandale

---

7 C. H. Gordon, "Biblical Customs and the Nuzu Tablets", *The Biblical Archaeologist Reader*, 2. izd. D. N. Freedman i E. F. Campbell, Jr. (Garden City, N. Y.: Anchor Books, 1964), str. 21-33; D. J. Wiseman, *Illustrations From Biblical Archaeology* (London: Tyndale Press, 1958), str. 25f.

8 H. H. Rowley, *The Servant of the Lord* (London: Lutterworth Press, 1952), str. 302; usp. Albright, *New Horizons in Biblical Research*, str. 10.

koristile kao simbol vlasništva prilikom prijenosa vlasništva nad stvarnim imutkom. To znači da se prijenos vlasništva nad zemljištem vršio razmjenom obuće (sandala) i na taj se način potvrđivala transakcija.[9] I u slučaju siromaha prodanog ili kupljenog za "par sandala", lišenog posjeda i slobode nepravično i pod krinkom zakona, transakcija se potvrđivala razmjenom para sandala.

Ovi primjeri koji govore o različitim običajima rasvjetljuju i izvorno prikazuju veliku razliku između suvremenih prilika i običaja u nas i kulture i običaja koji su vladali u biblijsko vrijeme. Kad bi nas danas tko pozvao na ručak, a pred nas na stol ne bi postavio viljušku, žlicu i nož, mi bismo se sigurno uvrijedili. U biblijsko vrijeme, međutim, nije bilo viljušaka niti pribora za jelo; gosti su za stolom jeli prstima. Izreke 26,15; Marko 14,20; Ivan 13,26. Gosti nisu sjedili za stolom, već su ležali na boku na prikladnim ležaljkama oko niskih stolova. (Estera 1,6; Ezekiel 23,41; Ivan 21,20) i bili su poredani po starosti i ugledu. (Postanak 43,33; 1. Samuelova 9,22; 20,25; Marko 10,37; Luka 14,8) Kad nam je ovo poznato, bolje možemo razumjeti zahtjev Jakova i Petra: "Daj nam - oni će mu - da sjednemo jedan tebi s desne, a drugi s lijeve strane u slavi tvojoj!" (Marko 10,37) I jedan i drugi željeli su najviše moguće mjesto na Nebu. Isus je iskoristio ovu priliku da ih pouči poniznosti i službi. (Marko 10, 35-45)

Primjeri tumačenja u Bibliji

Polazeći od općih k pojedinačnim razmatranjima, postoji realna potreba za tumačenjem koje bi vodilo pravilnom razumijevanju. I sam Isus upućivao je na potrebu za tumačenjem, osobito kad se radilo o pretskazanjima i proročanstvima o Njemu samome a koja su bila zapisana u Bibliji Njegovog doba. Luka je zabilježio da je uskrsli Isus "tumačio (*diermēneusen*)" onima s kojima je hodao prema Emausu "što se na njega odnosilo u svim Pismima" (Luka 24,27). Time je Gospodin potvrdio potrebu za interpretiranjem (tumačenjem) Biblije svoga vremena, tj. Staroga zavjeta. Tumačenje Biblije zahtijeva duboko poštivanje i vjeru, udružene u slobodnom pokušaju da čovjek bude točan.

---

9 R. de Vaux, *Ancient Israel* (London: Darton, Longman, 1961), str. 169.

Apostol Petar je smatrao da su Pavlove poslanice napisane mudrošću koju mu je Bog dao kroz Svetoga Duha. (2. Petrova 3, 15.16) Petar je bez ustezanja priznao da u Pavlovim poslanicama "ima teško razumljivih mjesta koja neuki i nepostojani ljudi izvrću - kao i ostala pisma". (2. Petrova 3,16) Ne samo da je Petar Pavlove poslanice svrstao u red ostalih nadahnutih pisama već je priznao da u njima ima nekih stvari koje je teško razumjeti. Petar nije rekao da ta mjesta iz Pavlovih poslanica nije moguće razumjeti, već da ih je "teško razumjeti". Ova rečenica znači da su neke stvari nejasne ili teške; Petar je jednako tako primijetio da je moguće neke dijelove Pisma pogrešno razumjeti i pogrešno tumačiti. A budući da je moguće pisma izvrnuti tako da znače nešto što nije bila namjera da se kaže, onda je očita potreba za pravilnim razumijevanjem i pametnim tumačenjem.

Apostol Pavao je zapovijedio svome suradniku Timoteju da razlaže vijest istine pravilno i točno i da njome upravlja s velikom pomnjom. "Marljivo nastoj da se pokažeš pred Bogom kao poslušan, radnik koji se nema čega stidjeti, koji valjano propovijeda istinu!" (2. Timoteju 2,15) Postoji opasnost da se Božjom Riječju "trguje" i da bude "patvorena". (2. Korinćanima 2,17)[10] Ovo "trgovanje" može se izbjeći propovijedanjem istine na osnovi zdravih načela biblijske interpretacije pod prosvijetljenim vodstvom Svetoga Duha.

I druga mjesta u Bibliji podržavaju potrebu za objašnjenjem i tumačenjem kako bi se čitatelju ili slušatelju pomoglo u razumijevanju. Za nas je od izuzetno velike važnosti ono što je Bog rekao u Bibliji. Pravilno razumijevanje Biblije može značiti život ili smrt. Sveti Duh je nadahnuo neke biblijske pisce da razjasne stanovite izraze kojima su se služili kako bi ih se moglo jasno shvatiti. U Evanđelju po Mateju nalazimo citat iz Izaije: "Evo, Djevica će začeti i roditi sina, i dat će mu ime Emanuel' - što znači: Bog je s nama." (Matej 1,23) Izraz *"što znači"* doslovce znači *"što znači u prijevodu"*.[11]

Isti izraz koji je upotrijebljen u Mateju 1,23 nalazi se i u Ivanu 1,41: "Našli smo Mesiju, *to jest* Pomazanika (ili *što znači*

10 H. Windisch, "*kapēleuō*", u *TDNT* 3:608ff.
11 W. F. Arndt i F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of The New Testament* (Chicago: University of Chicago Press, 1957), str. 499.

Krist-Pomazanik Duda-Fućak)." Isti se grčki izraz pojavljuje i u Marku 15,22: "I dovedu Isusa na mjesto Golgotu - što znači: Lubanja."[12] Sljedeći primjer nalazi se u Hebrejima 7,1.2: "Ovaj naime Melkisedek, kralj salemski, svećenik previšnjeg Boga,... On, čije ime znači najprije 'Kralj pravde', zatim 'Kralj Salema', to jest 'Kralj mira'...." Ova pismena objašnjenja imena, mjesta i naslova znače da nije svima sve bilo jasno, i da Bog želi da se Njegova pisana Riječ valjano tumači kako bi bila razumljiva ma gdje se propovijedala.

Prepreke razumijevanju Biblije

Izvješće o stvaranju

Ponekad je razumijevanje Pisma složen i zamršen posao. Očita je potreba za tumačenjem s objašnjavanjem jer su čitatelji tijekom dugog niza godina uočavali očita proturječja. Svako je pokoljenje imalo svoju listu nepotvrđenih grešaka i proturječja, a ona je uglavnom ovisila o njihovim umnim sposobnostima i o prikladnosti dobivenih informacija. Mnogi su tvrdili da prva dva poglavlja Biblije sadrže dva nepomirljiva izvješća o Stvaranju. Prema prvom izvješću (Postanak 1) čovjek i žena stvoreni su zajedno kao kruna i vrhunac stvaranja, kad su sve ptice i životinje već bile stvorene, dok je prema drugom izvješću (Postanak 2,4-25) muškarac stvoren prije životinja i ptica, a žena nakon svih."[13]

Ovo je neslaganje, kako se misli, tek jedno u nizu, a sve se zajedno to čini nespojivim. Istraživanja hebrejskog teksta, međutim, vode k posve različitom razumijevanju. Prvi glagol u Postanku 2,19 (u waw-konsekutivnom imperfektu koji u suvremenom engleskom odgovara pluskvamperfektu) trebao bi biti preveden ekvivalentom "bio je načinio".[14] Engleski je prijevod *New International Version* pravilno preveo ovaj glagol: "A sada je Bog bio načinio od zemlje sve životinje u polju i sve ptice u zraku. On ih dovede k čovjeku." Pokazalo se da ova takozvana greška uopće nije greška. Zapravo izvješće iz Postanka 2, 4-25 nije neo-

---

12 Drugi su primjeri u Mk 5,41; Dj 4,36.

13 H. H. Rowley, *The Growth of the Old Testament* (New York: Harper & Row, 1963), str. 18.

14 W. H. Green, *Unity of the Book of Genesis* (New York: Scribner's & Sons, 1895), str. 28; K. A. Kitchen, *Ancient Orient and Old Testament* (Chicago: Inter-Varsity Press, 1966), str. 118, 119 i 19 ftn. s primjerima iz Izl 4,19; 19,2; Jš. 2,22; 1 Kr 13,12; Iz 37,5.

visno izvješće o stvaranju. Ono se uopće ne odnosi na stvaranje svemira, već služi kao dodatak koji pruža više detalja o stvaranju čovjeka i njegovom okolišu u vrtu gdje je bio smješten. U Postanku 1 i 2 nema nikakve geocentričnosti, nikakvog dvojakog razumijevanja svemira i nikakvog unutarnjeg proturječja.

Narativ o potopu

Sljedeće takozvano "proturječje"[15] zapisano je u Postanku 6,19.20, gdje je "Noi zapovjeđeno da uzme u korablju po jedan par od svake vrste životinja, dok se u sedmom poglavlju u drugom retku od njega traži da uzme sedam pari od čistih i po jedan par od nečistih životinja".[16] Razlika između ovih dvaju citata ne čini proturječje. Riječ "dvoje" iz Postanka 6,19 prijevod je hebrejskog izraza *šenayim,* koji je zapravo dualni oblik - dvojina, a označuje parove nečega i služi kao zbirna imenica za "paro-ve".[17] Tako ostaje neodređen broj "parova".

No već u Postanku 7,2, gdje je jasnije i detaljnije zabilježena Božja naredba, imamo podatak da je trebalo biti po "sedam parova čistih životinja", a samo "jedan par" od nečistih. Tako nam se u Postanku 6,19.20 daje *uopćena* izjava da su u korablju trebali ući parovi životinja, dok nam se u Postanku 7,2 daje *točan* podatak o broju parova.[18] Poznavanje hebrejske gramatike i semitskog stila pisanja u ovom slučaju ključna su pomoć za pravilno razumijevanje biblijskoga teksta.

Sedmi redak sedmoga poglavlja iz Postanka kazuje da su Noa i njegova obitelj "ušli u korablju" i da je sedam dana nakon toga započeo potop, kako izvješćuje deseti redak. No trinaesti redak govori da "onog dana (kad je kiša počela) uđe u korablju Noa i Njegovi sinovi". Očito je da ovdje ima proturječja. Sasvim se dobro razumije da su Noa, njegova obitelj i životinje ušli u korablju na dan početka oborina (13. redak), dok se u sedmom retku tvrdi da je on već bio ušao u korablju prije sedam dana. Dvojbe je u cijelosti nestalo kad je pronađen točan glagolski oblik. Glagol preveden ekvivalentom "uđe" (13. redak) u hebrejskom je perfekt (*bā'*). Ovakav hebrejski glagolski oblik može se prevesti aoristom

15 Vidi Rowley, *The Growth of the Old Testament*, str. 18.
16 Isto.
17 Kitchen, *Ancient Orient and Old Testament*, str. 120.
18 Vidi W. J. Martin, *Stylistic Criteria and the Analysis of the Pentateuch* (London: The Tyndale Press, 1955), str. 15. 16.

(Postanak 1,1.), perfektom (Psalam 143,6), pluskvamperfektom (Postanak 31,32) ili relativnim futurom (Ponovljeni zakon 8,10; Jeremija 8,3).[19] Jedan od vrlo poznatih komentara objašnjava da se engleskim pluskvamperfektom najbolje prevodi hebrejski glagolski oblik u ovom kontekstu: "Toga dana on bijaše ušao, on je bio završio ulaženje koje je trajalo sedam dana počev od dana izdavanja naredbe (4. redak) pa sve do početka kiše." (10. redak)[20] Jedan suvremeni prijevod, *New American Bible*, izuzetno je dobro razumio cijelu situaciju i tekst u Postanku 7,13. preveo ovako: "Točno toga dana Noa i njegovi sinovi Šem, Ham i Jafet, Noina žena i tri žene Noinih sinova bili su ušli u korablju." Ono što je zapisano u hebrejskom tekstu kazuje da je proces ulaska u korablju bio okončan istoga dana kad je započeo potop.

Ova tri primjera iz izvješća o potopu i stvaranju jasno govore od kolike je važnosti poznavanje hebrejskog stila i sintakse hebrejskog jezika za temeljito razumijevanje i vrednovanje značenja Božje Riječi. Mi ćemo nadalje proučiti kako su arheološka otkrića pridonijela tumačenju Biblije, osobito Knjige proroka Daniela.

Vremenski elementi

Bibličari su dugo držali (a neki još i danas) da je datiranje godine Nabukodonozorova pohoda na Jeruzalem "treće godine kraljevanja Joakima kralja Judeje" u suprotnosti s izvješćem što ga nalazimo u Jeremiji 25,1.9, a koje se odnosi na "četvrtu godinu Joakima" koja je isto tako i "prva godina Nabukodonozorova". Činjenica je da je "četvrta godina Joakima" 605. godina prije Krista, a njegova "treća godina" isto je tako 605. prije Krista.

Svaki će se oštrouman čitatelj odmah zapitati kako "četvrta" i "treća" godina nekog kralja može biti ista kalendarska godina. Ovo je pitanje od presudne važnosti. Odgovor leži u načinu računanja godina. Svjetski poznati autoritet s područja hebrejske kronologije E. R. Thiele, počasni profesor Sveučilišta Andrews, kaže da "su se kod hebrejskih kraljeva koristila dva sustava računanja godina, i to - računanje godine ustoličenja (postdatiranje) i neračunanje godine ustoličenja (antidatiranje).[21] Metoda

19 R. J. Williams, *Hebrew Syntax: An Outline* (Toronto: University of Toronto Press, 1967), str. 32; R. Meyer, *Hebräische Grammatik* (Berlin: De Gruyter, 1972), 3,51-52.

20 C. F. Keil, *Commentaries on the Old Testament: The Pentateuch* (Grand Rapids, Mich.: Eerdman's, 1959), 1,145.

računanja godine ustoličenja ili postdatiranje, počinje brojanjem godina nečije vladavine s prvim danom *sljedeće* godine nakon što je kralj ustoličen. Godina u kojoj je ustoličen ne ulazi u račun. Metoda neračunanja godine ustoličenja ili antidatiranje metoda je kojom se broje godine nečijeg kraljevanja računajući i godinu ustoličenja. Sljedeći dijagram zorno pokazuje kako prema ovim dvjema metodama "treća" i "četvrta" godina Joakima mogu biti ista kalendarska godina.

Metoda neračunanja godine ustoličenja

(Accession-year method - postdating)

GODINA USTOLIČENJA	1. GODINA	2. GODINA	3. GODINA	DANIEL 1,1.

Metoda računanja godine ustoličenja

(Nonaccession-year method - antedating)

1. GODINA	2. GODINA	3. GODINA	4. GODINA	JEREMIJA 25,1.9; 46,2.

Tisuću devetsto pedeset i šeste godine profesor D. J. Wiseman objavio je čuvenu *Babilonsku kroniku kaldejskih kraljeva,* u kojoj se govori da je u Babilonu korištena metoda neračunanja godine ustoličenja,[22] dok je Jeremija čini se slijedio palestinsko-hebrejsku metodu računanja godine ustoličenja. Tako se, eto, ni ovdje ne radi o nekakvoj povijesnoj ili kronološkoj pogrešci. Posve suprotno činjenicama koje danas poznajemo bilo bi tvrditi da pisac Knjige proroka Daniela nije mario za takve povijesne detalje koji nisu bili ni od kakvog značaja za njegovu duhovnu poruku.[23] Daniel, koji je živio u Babilonu, jednostavno se služio babilonskim

21 E. R. Thiele, *A Chronology of the Hebrew Kings* (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1977), str. 79.

22 D. J. Wiseman, *Chronicles of Chaldean Kings (626-552 pr. Kr.) in the British Museum* (London: British Museum, 1956).

23 L. F. Hartman, "Daniel", u *The Jerome Biblical Commentary,* ur. R. E. Brown i dr. (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1968), 1:449.

sustavom određivanja datuma, dok se Jeremija, koji je živio u Palestini, služio palestinskim sustavom.[24] Uz to, neosporni dokazi iz tame prošlosti svjedoče da treća to jest četvrta godina Joakimove vladavine, koja je prva godina Nabukodonozorove vladavine jest 605. godina prije Krista, a ne 606.[25] odnosno 604.[26] prije Krista. Na osnovi arheoloških podataka sada je čvrsto utvrđena povijesnost ovih datuma.

Povijesne informacije

U Knjizi proroka Daniela neobabilonski kralj Nabukodonozor spominje se kao onaj tko je za sebe sagradio Babilon kao kraljevsku rezidenciju. "Nije li to taj veliki Babilon što ga ja sagradih da mi bude kraljevskom prijestolnicom - snagom svoje moći, na slavu svoga veličanstva?" Daniel 4,27. Prema Danielu, Nabukodonozor je graditelj novog Babilona. No premda se Babilon često spominje u spisima Herodota, Clezija, Strabon i Plinija,[27] nije poznato da ovi pisci gradnju novog Babilona pripisuju Nabukodonozoru. Stoga su mnogi bili skloni mišljenju da Knjiga proroka Daniela pruža netočne informacije.

Međutim pisani materijali iz Nabukodonozorova vremena koje su otkrili arheolozi pružaju neprijeporne informacije koje upućuju na pouzdanost onoga što je zapisano u Knjizi proroka Daniela. Primjerice, jedan od zapisa glasi ovako: "Tada sagradih ja (Nabukodonozor) palaču, sjedište moga kraljevstva, riznicu ljudskog roda, stanište radosti i veselja."[28] Profesor J. A. Montgomery izvodi zaključak da je u ovom izvanrednom primjeru "jezik priče (Danielove) zapravo ostatak akadskog jezika".[29] Kraljeva samohvala prema povijesti posve je točna. Nabukodonozorova

24 Vidi Thiele, *A Chronology of the Hebrew Kings*, str. 68 (ft. 3). Autor smatra da se Daniel služi jesenskim kalendarom i govori o mjesecu tišriju, dok Jeremija upotrebljava proljetni kalendar i spominje mjesec nisan. "Dakle, prema Dn 1,1 Nabukodonozorov napad na Jeruzalem zbio se u trećoj godini vladanja kralja Joakima, a prema Jeremiji 25,1 i 46,2 ovaj je pothvat poduzet četvrte godine Joakimova vladanja." Međutim, u Jeremiji 46,2 ne čitamo o napadu na Jeruzalem pa je stoga moguće da se i Daniel i Jeremija služe istim kalendarom. Vidi S. H. Horn, "The Babylonian Chronicle and the Ancient Calendar of the Kingdom of Judah", *Andrews University Seminary Studies* 5 (1967): 12-27.

25 Hartman, "Daniel", str. 449.

26 H. C. Leupold, *Exposition of Daniel* (Grand Rapids, Mich.: Baker. 1969), str. 50.

27 C. F. Pfeiffer, *The Biblical World* (Grand Rapids, Mich.: Baker, 1966), str. 126.

28 Zapisano na Grotefendovu cilindru, KBiii, 2, str. 39, prema navodu u J. A. Montgomery, *The Book of Daniel* (Edinburgh: Clark, 1927), str. 243.

29 Montgomery, *The Book of Daniel*, str. 244.

građevinska djelatnost uočljiva je gotovo posvuda u Babilonu, u kojemu milijuni opeka nose natpis koji to potvrđuje. Prema riječima profesora H. W. Saggsa, "to kazuje da je izgovorio riječi koje su mu pripisane u Danielu 4,27".[30] Povijesna točnost potkrijepljena mnogim, na znanstven način sakupljenim dokazima, zagonetna je za one koji drže da je Daniel napisan u drugom stoljeću prije Krista. Profesor R. H. Pfeifer sa Sveučilišta Harward priznao je: "Vjerojatno nikada nećemo saznati kako je autor (Daniel) saznao da je Babilon Nabukodonozorovo djelo (4,27) a što su iskapanja potvrdila."[31] Zbog sve većeg broja podataka koji potkrepljuju biblijske zapise i tako pružaju mogućnosti pravilnog razumijevanja biblijskih izjava, suvremeni naraštaji ne sudaraju se više s istim problemima što su ih imali prеđašnji.

Dugo je, izvještaj o Nabukodonozorovom ludilu iz Daniela četvrtog poglavlja bilo uporište mnogih polemika. Nazivali su je "nepovijesnom pričom", koja nije ništa drugo do "zbrkano prisjećanje na godine što ih je Nabonid proveo u Teimi (Temi) u Arabiji",[32] Zbog otkrića četiriju agrumenata nepoznatog teksta 1955. u špilji br. 4 (4QPr Nab) u Kumranu, a koji su naredne godine objavljeni pod naslovom "Nabonidova molitva"[33], ove su tvrdnje podržali i drugi bibličari. Fragmenti bi trebali sadržavati molitvu Nabonida, "velikog *kralja*, kad su ga *spopali* opaki čirevi po naređenju Svevišnjega Boga u gradu Temanu".[34] Kaže se da je Nabonida, posljednjeg babilonskog kralja, ono što je spopalo držalo "sedam godina" [35] sve dok nije došao gatar[36] (ili egzorcist)

30 H. W. F. Saggs, "Babylon", u *Archaeology and Old Testament Study*, ur. D. W. Thomas (Oxford: Clarendon, 1967), str. 42.

31 R. H. Pfeiffer, *Introduction to the Old Testament* (New York: Harper & Row, 1948), str. 758. 759.

32 Isto, str. 758.

33 J. T. Milik, " 'Prière de Nabonide' et autres écrits d'un cycle de Daniel. Fragments araméens de Qumrân 4", *Revue Biblique* 63 (1956):407-415. Prijevodi postoje na raznim jezicima: na francuskom jeziku od J. Carmignaca u *Les textes de Qumrân traduits et annotés II* (Paris: Letouzey et Ané, 1963), str. 289-294; na njemačkom jeziku od W. Dommershausena, *Nabonid im Buche Daniel* (Mainz: Matthais-Grünewald-Verlag 1964), str. 70; A. Mertensa, *Das Buch Daniel im Lichte der Texte vom Toten Meer* (Stuttgart: Kath. Bibelwerk, 1971), str. 34-42; na engleskom jeziku od G. Vermesa, *The Dead Sea Scrolls in English* (Baltimore: Penguin Books, 1966), str. 229, 230; B. Jongelinga, C. J. Labuschagnea i A. S. van der Woudea, *Aramaic Texts From Qumran I* (Leiden: Brill, 1976), str. 126-131. Ovi prijevodi ili, bolje rečeno, obnavljanja tekstova znatno se razlikuju među sobom, stoga ih valja pozorno čitati.

34 van der Woude, *Aramaic Texts From Qumran* I, str. 127. Kurziv označuje obnovljeni tekst.

35 Isto

36 Ovo je prijevod većine znanstvenika.

neki Hebrejin.[37] Gatar/egzorcist dao je kralju oprost od grijeha i izliječio ga.

Više bibličara zaključuje da priča o Nabukodonozorovom ludilu ovisi o "Nabonidovoj molitvi"[38] koja je "napisana početkom kršćanske ere, a da bi samo nastajanje pisanja moglo datirati nekoliko stoljeća ranije".[39] Kaže se da je pisac Knjige proroka Daniela pobrkao imena Nabukodonozora i Nabonida ili da je pak preradio već postojeću predaju o Nabonidu. Ovaj je stav izgrađen na vrloj krhkoj hipotezi i uz pretpostavke koje se daju lako dovesti u pitanje. Pretpostavljalo se da je Nabonid proveo sedam godina u arapskom gradu Temi, za koji se vjeruje da je potvrđen kumranskim fragmentima u kojima se spominje "sedam godina" bolesti u Temi.

Nova otkrića toliko su okrenula situaciju da se jednostavno odustalo od ove hipoteze. Suvremeni dokazi pisani akadskim klinastim pismom s Haranske stele, a objavljeni po prvi puta 1958. izvješćuju nas da je Nabonid boravio u Temi "deset godina", a ne sedam, i da se u nju preselio iz političkih razloga.[40] Ovo baca značajnu sjenu sumnje na povijesnost informacije iz "Nabonidove molitve". Tako se povijesni podaci suprote hipotezi i informacijama iz "Nabonidove molitve".

Među brojnim razlikama između Daniela 4. poglavlja i "Nabonidove molitve" su i sljedeće: (1) Nabukodonozora je svladala bolest u Babilonu, a Nabonida u Temi. (2) Nabonidova bolest opisana je kao "opaki čirevi"[41], "jaki osip"[42] ili "ozbiljna upala"[43], dok je Nabukodonozora obuzela neka rijetka mentalna smutnja nalik na nekakvu vrst monomanije.[44] Prema Danielu 4, Nabukodonozorova bolest kazna je za *hubris* (aroganciju), dok je Nabonid očito kažnjen zbog idolatrije. (4) Nabukodonozora je sam Bog izliječio,

37 van der Woude, *Aramaic Texts From Qumran I*, str. 129.

38 Milik, "'Prière de Nabonide'", str. 411; W. H. Brownlee, *The Meaning of the Bible* (London: Oxford, 1964), str.37; R. Meyer, *Das Gebet des Nabonid* (Berlin: Akademie Verlag, 1962); F. Dexinger, *Das Buch Daniel und seine Probleme* (Stuttgart: Kath, Bibelwerk, 1969), str. 20; itd.

39 Van der Woude, *Aramaic Text From Qumran I*, str. 123.

40 *ANET Sup*. 560-563.

41 van der Woude, *Aramaic Texts From Oumran I*, str. 127.

42 Dommershausen, *Nabonid im Buche Daniel*, str. 71.

43 William H. Brownlee, *The Meaning of the Qumran Scrolls for the Bible* (New York: Oxford University Press, 1964), str. 37.

44 Vidi prikladno objašnjenje u R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1969). str. 1115-1117.

dok je Nabonida liječio "hebrejski egzorcist".[45] "Nabonidova molitva" u sadašnjem obliku nastala je nakon Daniela 4.

Na osnovi pomnih usporedbi "ne možemo govoriti o izravnoj književnoj ovisnosti"[46] između Daniela 4 i "Nabonidove molitve". Suštinske razlike između ove dvojice suprote se pretpostavci da je izvorna predaja o Nabonidu prenesena u Danielu 4 na kralja Nabukodonozora. Vrlo poznati britanski asiriolog D. J. Wiseman primijetio je da "ništa od onoga što je dosad poznato o Nabonidovom povlačenju u Temu ne podupire gledište da je ova epizoda konfuzno izvješće o kasnijoj (Nabukodonozorovoj) vladavini"[47], a mi možemo dodati i obratno".[48]

Prijeđimo na sljedeće vrlo zanimljivo pitanje vezano uz ovo. Neki na osnovi izvanbiblijskih podataka smatraju da Nabukodonozor "nije napustio prijestol"[49], a da je ime Nabukodonozor zamijenio imenom Nabonid u Danielu 4. Nedavno su objavljeni novi izvanbiblijski podaci koji prvi put nakon dvije tisuće godina pružaju informacije u vezi s Nabukodonozorovim mentalnim poremećajem. Asiriolog A. K. Gayson objavio je 1975. fragmente teksta pisanog klinastim pismom (BM 34113 = sp 213) iz riznice Britanskog muzeja, a koji spominju Nabukodonozora i Evila Merodaka, njegovog sina i nasljednika na babilonskom prijestolu.[50] Nažalost, babilonska je pločica toliko izlomljena da je moguće prenositi sadržaj samo jedne strane (one s naličja) a i na njoj ima mnogo nesigurnih mjesta. No bez obzira na to od druge se do četvrte alineje spominje Nabukodonozor i kaže se da se "njegov život činio bezvrijednim (njemu...)" i da je "(on) ustao i (krenuo) dobrim putem *na*(...)"[51] Od petog do osmog reda kaže se sljedeće: "A Babilon(ac) daje *loše savjete* Evilu Merodaku(...) Tada on izdaje potpuno različitu naredbu ali (...) On se ne obazire na riječi njegovih usana, dvor(an)(a)... On je promijenio ali nije zapriječio (...)"[52] Na nesreću, ne može se načiniti nikakva nepri-

45 Vermes, *The Dead Sea Scrolls in English*, str. 229.
46 D. N. Freedman, "The Prayer of Nabonidus", *BASOR* 145 (1957):31.
47 D. J. Wiseman, "Nebuchadnezzar", *Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible* (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1977), 4:398.
48 Harrison, *Introduction to the Old Testament*, str. 1117-1120.
49 F. M. Cross, Jr., *The Ancient Library of Qumran*, 2. izd. (New York: Doubleday, 1961), str. 167.
50 A. K. Grayson, *Babylonian Historical-Literary Texts* (Toronto/Buffalo: University of Toronto Press, 1975), str. 87-92.
51 Isto, str. 89.

jeporna identifikacija subjekta u redovima od 5-9. Moguće je da se subjekt odnosi na Nabukodonozora koji je izdavao naredbe svome sinu Evilu Merodaku, a na koja se ovaj nije obazirao zbog očevog nepostojanog ponašanja. Ako je Nabukodonozor glavni akter u ovome tekstu, onda se i rečenice u narednim redovima, kao što su "on ne pokazuje ljubav prema sinu ili kćerci(...)... obitelj i klan ne postoje(...)... njegova pažnja nije usmjerena k unapređenju dobrobiti Esagila (i Babilona)"[53], mogu lako razumjeti kao izvješće o Nabukodonozorovom neobičnom ponašanju za njegove mentalne nesposobnosti, kada je zanemarivao vlastitu obitelj, klan i bogoslužje vezano uz kompleks hrama Esagila i uz interese Babilona uopće. Mislimo da je prijestolonasljednik Evil Merodak bio prisiljen preuzeti vladavinu od oca dok je Nabukodonozor bio nesposoban vladati. Daniel 4 izvješćuje da je Nabukodonozor kasnije opet preuzeo punu kraljevsku vlast. Trideset treći redak. Ako je naš prijevod teksta na klinastom pismu pouzdan, onda prvi puta imamo izvanbiblijske i suvremene podatke[54] koji potkrjepljuju i podržavaju biblijsku priču iz Daniela 4. poglavlja.

Drugi su pak tvrdili da nema nikakvih povijesnih dokaza koji potkrjepljuju stajalište da je Baltazar bio "kralj". Daniel 5,1; 8,1. Knjiga proroka Daniela, kažu oni, sadrži po ovom pitanju "teške povijesne pogreške".[55] Otkriće babilonskih tekstova bez imalo sumnje dokazuje da je Baltazar postojao i da je bio sin Nabonida, posljednjeg babilonskog kralja.[56] Sasvim su u pravu kada tvrde da još nije pronađen nijedan tekst koji Baltazara naziva "kraljem", no otkrivene su informacije koje izričito potvrđuju da je Nabonid Baltazaru povjerio "kraljevstvo" (*šarûtim*). "Nabonidovo izvješće u stihu"[57] tvrdi: "On (Nabonid) povjerio je 'Tabor' svome najstarijem sinu, prvijencu, i stavio pod njegovo zapovjed-

52 Isto.

53 Isto, str. 89, redovi 11.14.

54 Obratimo pozornost na opis Nabukodonozorove opsjednutosti (2. st. pr. Kr.) kako je sačuvan u Euzebijevim spisima, *Praep. Evang.* IX. 41.

55 H. H. Rowley, "The Historicity of the Fifth Chapter of Daniel", *Journal of Theological Study 32* (1930):12.

56 Dokaze zapisane klinastim pismom sakupio je R. P. Dougherty, *Nabonidus and Belshazzar, Yale Oriental Series* 15 (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1929).

57 Cjelokupni tekst vidi A. L. Oppenheim *u ANET* 312-315.

ništvo sve postrojbe diljem zemlje. Digao je ruke od svega i povjerio mu kraljevstvo... Krenuo je put Teme (duboko na zapad)".[58]

Premda Baltazar doslovce nije nosio titulu "kralj", jer je to još uvijek bio Nabonid, Nabonid mu je "povjerio kraljevstvo". Ovo "kraljevstvo" podrazumijevalo je zapovjedništvo nad svim nacionalnim postrojbama, što samo po sebi uključuje "kraljevske ovlasti".[59] "Kraljevska" funkcija sa svojim kraljevskim ovlastima uključivala je, prema drugim babilonskim tekstovima, održavanje babilonskih bogoslužbenih mjesta, što je inače bila kraljevska zadaća, pozivanje na njegovo ime ili na ime njegovog oca kod davanja prisega te ubiranje poreza u ime obojice.[60] Profesor E. J. Young pravilno je zamijetio: "Baltazarova *suvladarska* moć najbolje se očitavala u njegovoj mogućnosti davanja u zakup, u izdavanju zapovijesti, u vršenju administrativnih činova vezanih uz svetište u Erechu."[61] Ukratko, na osnovi različitih babilonskih tekstova Baltazar je u stvari imao prerogative monarha pa ga se stoga moglo zvati "kraljem", premda je po položaju bio podčinjen svome ocu Nabonidu. Baltazar je funkcionirao kao kralj, a prijenos "kraljevstva" na njega omogućavao mu je da obavlja sve državne poslove poput svakog kralja.

Babilonski tekst Nabonida imenuje kao Baltazarova oca. Tekst iz Daniela 5,11.18 tu ulogu pripisuje Nabukodonozoru. U semitskom se jeziku riječ *otac* može odnositi isto tako i na djeda ili pak na daljnjeg tjelesnog pretka, pa čak i na prethodnika u službi. Britanski asiriolog D. J. Wieman ističe da imenovanje Nabukodonozora "ocem" zapravo ne proturječi babilonskom tekstu koji kaže da je Baltazar bio Nabonidov sin, jer je ovaj drugi bio potomak Nabukodonozorove loze, a "posve je moguće da je s njim bio u srodstvu preko Nabukodonozorove žene".[62] Nabonid je 556. prije Krista babilonski prijestol na silu uzeo od Labashi - Marduka, čiji je otac, Neriglisar, i sam na silu uzeo prijestolje 560. prije Krista, od Nabukodonozorova sina Amel - Marduka. Neriglisar je bio oženjen Nabukodonozorovom kćerkom,[63] a sma-

58 Isto, str. 313.
59 T. G. Pinches, *Proceedings of the Society of Biblical Archaeology* 38 (1916):30.
60 A. R. Millard, "Daniel 1-6 and History", *Evangelical Quarterly* 49 (1977):71.
61 E. J. Young, *The Prophecy of Daniel* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, (1949), str. 117 (kurziv dodan).
62 D. J. Wiseman, "Belshazzar", u *Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible, ur. M. C. Tenney* (Grand Rapids, Mich.:Zondervan, 1975), 1:515.

tra se da je Nabonid bio Nabukodonozorov zet.[64] Tako je onda i Nabukodonozor bio Baltazarov djed s majčine strane. I tako prema porabi pojmova "otac" a isto tako i "sin" u semitskim jezicima, kralj Nabukodonozor je doista bio Baltazarov "otac" a ovaj njegov "sin" ako se ide ovom logikom. Tako povijesni dokazi iz drevnih zapisa pomažu da se bolje razumiju informacije koje nam pruža Knjiga proroka Daniela.

Kronološke informacije

Zahvaljujući nekim prilozima koje su pružila arheološka otkrića mogu se spomenuti i stanovita napredovanja na polju kronologije. Biblijska kronologija prisutna je u mnogim dijelovima Biblije, povijesnim knjigama, proročkim knjigama te u poslanicama apostola Pavla.

Među ostalim vrijednostima knjige o Kraljevima, posebnu vrijednost imaju kronološki podaci koji se odnose na duljinu vladavine hebrejskih kraljeva. Već dvije tisuće godina zamršene i zbunjujuće kronološke informacije o hebrejskim vladarima zadavale su mnogo muka istražiteljima Biblije, a mnogi od vrlo marljivih istražitelja na koncu su smatrali da taj problem nije moguće riješiti. Kad bi neki od hebrejskih kraljeva bio ustoličen u jednome od dvaju hebrejskih kraljevstava, početak njegove vladavine određivao bi se prema godini vladanja vladara u drugom kraljevstvu pa se onda na koncu određivala njegova ukupna vladavina. U Drugoj knjizi Kraljeva, 13. poglavlju, prvom retku, na primjer pružaju nam se kronološke informacije koje se odnose na izraelskog kralja Joahaza i kaže se: "Dvadeset i treće godine kraljevanja judejskog kralja Joaša, sina Ahazijina, postade Joahaz sin Jehuov izraelskim kraljem u Samariji. Kraljevao je sedamnaest godina."

Kad su ovi biblijski brojevi u vezi s drugim takvim podacima u Bibliji ispitani, činilo se da su oni u stalnom međusobnom proturječju. Među nabrojanim poteškoćama stoji i činjenica da se sinkronizam vezan uz jednoga kralja ne uklapa u informacije koje su dane za drugog kralja, ili je pak problematična duljina njegove vladavine. S vremena na vrijeme pojavljuju se i konflikti vezani uz godinu početka vladavine nekog od kraljeva; vidi 2. Kraljevi

63 D. Weisbergin u P. Garelli, ur., *Le Palais et la Royauté, Compte rendu de la XIX Recontre Assyriologique Internationale* (Paris: Editiones du Cerf, 1974), str. 447-454.
64 Millard, "Daniel 1-6 and History", str. 72.

3,1; i 1,17; 8,25 i 9,29. U većem broju primjera zbroj godina vladavine u Izraelu nije isti s brojem godina u Judi, a radi se o istom razdoblju. 2. Kraljevi 9,23-27; i 15,27. Ovi a i neki drugi problemi ponukali su istražitelje Biblije da govore o proturječju[65] i pogreškama[66] u kronologiji hebrejskih kraljeva.

Najveći napredak na polju biblijske kronologije načinio je E. R. Thiele 1951. godine, a *obznanio ga* je 1965.[67] Prepoznao je kronološke sheme koje su koristili rano-hebrejski autori s pomoću kojih se podaci vremenskog usklađivanja i duljine vremena mogu utkati u najčudnovatiju shemu unutarnjeg sklada "koji se poklapa s godinama suvremene kronologije u svakoj točki gdje dolazi do preciznog kontakta".[68] Fenomenalno je ovo rješenje najkompleksnijih biblijskih kronoloških podataka, jer otkriva da je biblijski sustav konzistentan čim se otkrije njegov unutarnji ključ. Istražitelji Biblije uvelike su prihvatili ovo rješenje s njegovom kronološkom shemom, jer ono prvi put nakon gotovo dvije tisuće godina rješava ono što je sve dosad bilo zagonetkom.

Sedam od dvanaest poglavlja Knjige proroka Daniela započinju kronološkim zabilješkama, a više od njih sadrže točke u kojima je vrijeme ključni činitelj. Zahvaljujući Thieleovom napretku sada možemo jasno razumjeti zagonetku iz Daniela 1,1. Zbog vitalnih podataka iz suvremenih zapisa koji su sada prvi put pristupačni, u mogućnosti smo jasno sagledati kronološke informacije iz Daniela 7,1; 8,1; i 9,1.

Prva i treća godina Baltazarove vladavine bile su veliki problem za istražitelje Biblije, jer ih nisu mogli odrediti ni s približnom točnošću. Daniel 7,1; 8,1. Kad je 1958. godine objavljena Haranska stela,[69] novo je svjetlo palo na teška pitanja vezana uz ove godine. Baltazar, prijestolonasljednik Babilonskog Carstva, primio je "kraljevstvo"[70] nakon što je Nabonid otišao u Temu, to jest šeste godine Nabonidove vladavine, 550/549. prije Krista,

65 G. Rawlinson, "Kings" u *The Holy Bible With an Explanatory and Critical Commentary, ur. F. C. Cook,* (London: Murray, 1900), 2:475.

66 C. Gordon, *The World of the Old Testament* (New York: Doubleday, 1958), str. 154.

67 E. R. Thiele, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* (Chicago: University of Chicago Press, 1951); 2. izd. (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1965).

68 Thiele, *A Chronology of the Hebrew Kings*, str. 13.

69 J. C. Gadd, "The Harran Inscriptions of Nabonidus," *Anatolian Studies 8* (1958): 60, 61; *ANET Sup* 540-563.

70 *ANET* 313.

kako svjedoče drugi zapisi pisani klinastim pismom.[71] Tako se prvi puta na osnovi ovih informacija može točno izračunati prva i treća godina Baltazarove vladavine. Prva godina Baltazarove vladavine (Daniel 7,1) bila je 550./549. godina prije Krista ili po prilici jedanaesta godina prije pada Babilona (sredina listopada 539.) u kojoj je i (ubijen) *umro.*

Viziju zapisanu u osmom poglavlju Daniel je imao treće godine Baltazarove vladavine, to jest 548./547. prije Krista, ili negdje oko deset godina prije fatalne noći u kojoj je palo Neo-babilonsko kraljevstvo a sam Baltazar izgubio život. Prva godina vladavine Darija Medijca (Daniel 9,1) pada 539./538. prije Krista. To znači da je vremenski razmak između pisanja osmog i devetog poglavlja Knjige proroka Daniela samo devet godina i da je to relativno kratko vrijeme ako se usporedi s razmakom od pedeset i tri godine, koji je postojao između pisanja drugog i sedmog poglavlja. To znači da između dvije tijesno povezane vizije može proteći različit vremenski period, ponekad vrlo dug, kao što je to slučaj s drugim i sedmim, odnosno osmim i devetim poglavljem Danielove knjige. Danas se ova problematika daleko bolje razumijeva.

Stoljećima su se ulagali golemi umni napori da se utvrdi točan polazni datum najčuvenijeg mesijanskog proročanstva iz Danielove knjige. Daniel 9, 24-27.[72] Povijesno-mesijanska interpretacija Daniela 9, 24-27 podrazumijeva "izlaženje riječi da se obnovi i sagradi Jeruzalem" (25. redak) a koje se odnose na početak 70 tjedana ili 490 godina. Izraz "riječ *dath* odnosi se na "dekret", kao što se u Danielu 2, 13-15 kaže za kraljevski "dekret *dath* da je izišao. Jezična veza nalazi se u Ezdrinoj knjizi 7,26, gdje se isti izraz *dath* pojavljuje za Artakserksov kraljevski (državni) zakon ili ukaz.

Budući da se "ukaz" treba baviti obnovom i ponovnim zidanjem Jeruzalema (25. redak), vidljiv je Artakserksov kraljevski ukaz izdan njegove "sedme godine". (Ezra 7,7.8) Kako smo prepoznali problematični ukaz, sljedeći je problem datum "sedme godine" Artakserksa I. Istraživači Biblije i povijesti starih naroda različito su datirali "sedmu godinu" Artakserksa I, kao 467., 458.

71 Ove je podatke sakupio i istražio G. F. Hasel, "The First and Third Years of Belshazzar (Dn 7:1; 8:1)", *Andrews University Seminary Studies* 15 (1977):153-168.
72 Vidi detaljnu studiju G. F. Hasela, "The Seventy Weeks of Daniel 9:24-27", *Ministry* (May 1976):1D-23D.

ili 457. godinu prije Krista. Razlika između ovih datuma je od životne važnosti jer preostali dijelovi Daniela 9, 25-27 pretskazuju da se Mesijina smrt trebala dogoditi 486 i pol godina nakon izdavanja ovog ukaza. Svjetlo dana ugledala su nedavna otkrića koja razjašnjuju datum ustoličenja kralja Artakserksa I.[73] Otkriće jednog aramejskog dokumenta koji je nastao u vrijeme ustoličenja Artakserksa I. rješava pitanje kraljevog stupanja na prijestol i kaže da je "sedma godina" njegove vladavine 458./457. prije Krista.[74] Prema tome ukaz koji se spominje u Danielu 9,25 izdan je 457. pr. Kr. prema Ezri 7,8.9.[75] Mesijina smrt trebala se zbiti 31. god. poslije Krista. Točno te godine Isus Krist je umro na križu i ispunilo se proročanstvo da će Mesija biti pogubljen kad se navrši vrijeme i da će "on ukinuti žrtvu i prinos" (Daniel 9,27) sredinom posljednjeg tjedna, to jest 31. godine nove ere. Zahvaljujući otkrićima drevnih izvanbiblijskih zapisa, mi vidimo zadivljujuće ispunjenje proročanstva čiji točan početni datum danas možemo utvrditi s gotovo nevjerojatnom točnošću, a što je ranije bilo nepoznato.

Znanstvene informacije

Zagonetka iz Levitskog zakonika 11,6 i Ponovljenog zakona 14,7 gdje oba teksta tvrde da zec ili armebeta (kunić) preživa, stoljećima je zadavala glavobolje istraživačima Biblije. Dobro poznati Biblijski rječnik bilježi da se tvrdnja iz Levitskog zakonika 11,6 "da je zec preživač, suproti stvarnim činjenicama".[76]Od pedesetih godina nadalje pojavile su se brojne studije koje sa sigurnošću tvrde da sve vrste zečeva i kunića nanovo probavljaju više od 50% vlastitog izmeta kojeg žvaču odmah nakon izbacivanja. Kunići i zečevi izbacuju dvije vrste fekalnih kuglica u različito doba dana, no ponovno probavljaju samo meke kuglice. Ova reingestija "predstavlja isti proces kao što je preživanje".[77] Najnovija usporedna proučavanja krava i kunića donijela su zaključak "da je teško poreći da su zečevi preživa-či."[78] Tako su sada točne

73 J. Neuffer, "The Accession of Artaxerxes I", *Andrews University Seminary Studies* 6 (1968):60-87.

74 S. H. Horn and L. H. Wood, *The Chronology of Ezra* 7, 2. izd. (Washington, D. C.: Review and Herald, 1970).

75 Isto, str. 114,115.

76 W. S. McCullough, "Hare", u *IDB* 2:525.

77 H. N. Southern, "Coprophagy in the Wild Rabbit", *Nature* 145 (1940):262.

78 J. Carles, "The Rabbit's Secret", *CNRS Research* 5 (1977):37. Za dodatnu

tvrdnje[79] za koje se smatralo da su nepouzdane, pa čak i pogrešne, a do čega se došlo nakon istraživanja probavnog sustava zečeva i kunića. Pomna znanstvena istraživanja mogu rasvijetliti i potkrijepiti neke čudne biblijske tvrdnje.

Ovo poglavlje slikovito prikazuje potrebu za biblijskom interpretacijom u pogledu na različite zapreke suvremenom razumijevanju, kao što su one koje su nastale zbog velikih jezičnih, vremenskih i zemljopisnih razlika. Drugim riječima, ovo su prirodne zapreke koje su nam se ispriječile iz jednostavnog razloga što živimo u dvadesetom stoljeću, daleko od biblijskih vremena, biblijskog jezika i biblijske kulture.

Ispitali smo izbor tradicionalnih poteškoća koje su stoljećima zadavale muke ljudima sklonim razmišljanju. Na neke od ovih poteškoća gledalo se kao na pogreške ili ih se čak smatralo protuslovljem. Nastale su dolaskom lingvističkih, povijesnih, arheoloških i znanstvenih informacija.

Nerijetko ove zapreke razumijevanju i povjerenju stajale su godinama sve dok napokon nije došlo vrijeme da ih se može razumjeti. Ova činjenica može upozoriti istražitelja Biblije da bude strpljiv i da se ne obeshrabri ako odmah ne uspije riješiti problem. Ovaj bi nam povijesni pregled trebao pružiti sigurnost da će se u dogledno vrijeme razjasniti i ona mjesta u Bibliji za koja se smatra da predstavljaju nepomirljiva proturječja. Trebali bismo izraziti zahvalnost Bogu što bolje razumijevanje Biblije u njezinim povijesnim okvirima ne usklađuje Božju Riječ prema normama koje su jednake s Božjim samootkrivenjem u Pismu ili su čak veće od njega; u procesu razumijevanja ne bismo smjeli Božje samootkrivenje dano čovjeku u Pismu podčiniti nekom izvanjskom autoritetu. Napredak u razumijevanju Biblije ostvaren u prošlome stoljeću trebao bi nam poslužiti kao izazov da poduzmemo još veće korake u iznalaženju zdravih načela biblijske interpretacije koja ni na koji način neće dovesti u pitanje autoritet Božje Riječi.

Izvornik: G. F. Hasel, *Understanding the Living Word of God* (Mountain View: Pacific Press, 1980), str. 42-65.

S engleskog preveo: *Naum Stojšić*

diskusiju i literaturu vidi L. R. Brand, "Do Rabbits Chew the Cud?" *Origins* 4/2 (1977):102-104.

79 *Fauna and Flora of the Bible* (London: United Bible Societies, 1972), str. 39.

SUMMARY:
Biblical Backgrounds for Understanding.
Some may assume that everyone can understand the Bible. Although the basics of the plan of salvation may be grasped relatively easy there are some barriers to understanding the Word of God. The person that read the Bible does not read it in the languages in which it was written. Our modern culture and customs are hardly those of Bible times. Jesus Himself indicated the need of interpretation, especially concerning the predictions and prophecies about Himself in the Bible of His day. Understanding of Scriptures is at times complex and complicated. In this article author deals with the above mentioned issues giving several examples of lifting barriers of understanding the Word of God.